

RAĖBET YAYINLARI

KLASİK İSLAM EĞİTİMCİLERİ

Editörler

Prof. Dr. Mustafa Köylü - Prof. Dr. Ahmet Koç

İstanbul, 2016

ISBN : 978-605-9475-01-3

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17032

Yayınevi Editörü

Hasan Lütfi Ramazanoğlu

Kapak Tasarımı

Abdüsselam Ferşatoğlu

Sayfa Düzenleme

Melek Koç

Baskı - Cilt

Step Ajans

Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi

No.11 Bağcılar / İSTANBUL

Tel. 0212 446 88 46 Fax. 0212 446 88 24

RAĖBET YAYINLARI

Cağaloğlu Yokuşu, Cemal Nadir Sk. Ferah Han No: 16/75 Kat:3

CAĞALOĞLU - İSTANBUL

Telefon: 0212 528 85 19 Faks: 0212 528 85 20

www.ragbetyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
MUHAMMED İBN SAHNÛN	19
A. Hayatı ve Eserleri	19
B. Eğitim Görüşleri	27
C. Öğretmen ve Öğrenci	28
D. Eğitim Yöntemi	31
E. Sonuç ve Değerlendirme	34
FARABİ	38
A. Hayatı ve Eserleri	38
B. Temel Felsefesi	47
1. Varlık (Ontoloji)	47
2. Bilgi Felsefesi	49
3. Ahlak Felsefesi	51
C. Eğitim Görüşleri	53
1. Eğitimin Tanımı	54
2. İnsanın Tabiatı ve Bireysel Farklılıklar	56
3. Eğitimin Amaçları	58
4. Eğitici: Aile Reisi, Öğretmen ve Devlet Başkanı	66
5. Öğretim Yöntemleri	69
6. Öğretmen ve Öğrenci	75
7. Öğretim Programı	77
D. Sonuç ve Değerlendirme	86
İHVÂN-I SAFÂ (M. X)	91
A. Hayatı ve Eserleri	91
B. Eğitim Görüşleri	96
1. Öğretmen	96
2. Öğrenci	100
C. Öğretmen-Öğrenci İlişkileri	109

D. Program	112
1. Bireyin Gelişim Özellikleri ve İçerik	112
2. Amaçlar	117
3. Yöntem	119
E. Sonuç ve Değerlendirme	122
KABİSİ	125
A. Hayatı ve Eserleri	125
B. Temel Felsefesi	131
C. Eğitim Görüşleri	133
1. Eğitimin Amaçları	135
2. Eğitimin İçeriği	137
3. Öğretmen ve Öğrenci	140
4. Yöntem	152
D. Eğitim Felsefesine Olan Katkısı	153
E. Sonuç ve Değerlendirme	156
İBN MİSKEVEYH	159
A. Hayatı ve Eserleri.....	159
B. Temel Felsefesi	162
C. Eğitim Görüşleri	167
1. Eğitimin Amaçları	169
2. Eğitimin İçeriği	171
3. Öğretmen ve Öğrenci	175
4. Yöntem	176
D. Sonuç ve Değerlendirme	180
İBN SİNA	183
A. Hayatı ve Eserleri.....	183
B. Temel Felsefesi.....	186
1. Ferdi Farklılıklar.....	188
2. İhtiyaç Anlayışı	189
3. Motivasyon Anlayışı (Birinci ve İkinci Kemaller)	190
4. İyilik ve Kaynakları.....	192
5. Erdemler	194
C. Eğitim Görüşleri.....	196
1. 0-2 Yaş Dönemi Çocukların Eğitimi	196
2. 2-6 Yaş Dönemi Çocukların Eğitimi	197
3. Öğretim Dönemi	199

4. Program	200
5. Metodlar	202
6. Disiplin, Mükâfat ve Ceza.....	205
7. Eğitimin Amaçları	206
8. Eğitimcide Aranılan Vasıflar	209
D.Eğitim Felsefesine Katkıları	211
E. Sonuç ve Değerlendirme	213
MAVERDİ	218
A. Hayatı ve Eserleri.....	218
B. Temel Felsefesi	223
1. İnsan ve Toplum Anlayışı	223
2. Bilgi Anlayışı	225
3. Ahlak Anlayışı	226
C. Eğitim Görüşleri.....	229
1. Eğitimde Etkili Olan Temel Faktörler	232
2. Eğitimin Amaçları	235
3. Öğretim Etkinliklerinin Planlanması	239
4. Öğretmen Öğrenci İlişkisi	243
5. Başarılı Öğretmenin Özellikleri.....	245
6. Yetişkin Eğitimi	251
D.Sonuç ve Değerlendirme	251
YUSUF HAS HACİB	256
A. Hayatı ve Eserleri.....	256
B. Temel Felsefesi.....	261
1. Bilgi.....	262
2. Dil	264
3. Ahlaki Erdemler	265
4. Kadın	266
C. Eğitim Görüşleri.....	267
1. Eğitimin İmkânı ve Amacı	268
2. Teorik ve Pratik Eğitim	271
3. Bir Eğitim Kurumu Olarak Aile	272
4. Eğitim İlke, Yöntem ve Teknikleri	275
D.Sonuç ve Değerlendirme	282
GAZÂLÎ.....	287
A. Hayatı ve Eserleri	287
B. Temel Felsefesi	289

C. Eğitim Görüşleri	290
1. Eğitimin Amaçları	290
2. Eğitimin İçeriği	299
3. Öğretmen-Öğrenci İlişkisi	302
4. Eğitim Yöntemi	304
D. Eğitim Felsefesine Katkısı	306
E. Sonuç ve Değerlendirme	307

BURHANEDDİN ZERNÜCÎ..... 309

A. Hayatı ve Eserleri.....	309
B. Temel Felsefesi.....	313
C. Eğitim Görüşleri.....	316
1. Eğitimin Amaçları	316
2. Eğitimin İçeriği	317
3. Öğretmen ve Öğrenci	319
4. Yöntem	324
D. Eğitim Felsefesine Katkısı	328
E. Sonuç ve Değerlendirme	333

İBN RÜŞD 337

A. Hayatı ve Eserleri.....	337
B. Temel Felsefesi.....	341
1. Akıl-Vahy İlişkisi.....	341
2. Din-Bilim İlişkisi.....	351
C. Eğitim Görüşleri.....	355
1. İnsanın Yaratılış Gayesini Öğretme.....	355
2. İman Esaslarını Öğretme	358
3. İyi ve Ahlaklı İnsan Yetiştirme	360
4. Hür Düşünen ve Davranan İnsan Yetiştirme	361
5. Söz ve Fiillerinde Tutarlı İnsan Yetiştirme	363
6. Akıllı Kullanmayı Öğretme	363
7. İnsanı Mutlu Etme.....	366
8. Evrenin Nizamını Tanıtma.....	367
9. Vasıflı İnsan Yetiştirme.....	369
10. Yüksek İdealleri Öğretme	371
11. Tabii Görev ve Sorumluluklarını Öğretme	373
D. Sonuç ve Değerlendirme	375

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ	381
A. Hayatı ve Eserleri.....	381
A. Temel Felsefesi	385
B. Eğitimi Görüşleri	388
1. Eğitimin Amaçları	390
2. Öğretmen ve Öğrenci	397
C. Yöntem	413
1. Kıssa	413
2. Gözlem	414
3. Ödüllendirme	415
D. Sonuç ve Değerlendirme	416
NÂSIRUDDİN TÛSÎ	421
A. Hayatı ve Eserleri	421
B. Temel Felsefesi	427
1. İnsan ve Nefs.....	429
2. Ahlak Görüşü.....	431
C. Eğitim Görüşleri	436
D. Sonuç ve Değerlendirme	440
İBN CEMÂÂ	444
A. Hayatı ve Eserleri.....	444
B. Eğitim Görüşleri.....	451
1. Eğitimin Amaçları	457
2. Eğitimin İçeriği.....	458
3. Yöntem	458
4. Öğretmen ve Öğrenci	459
C. Sonuç ve Değerlendirme	470
İBNÜ'L-HACC EL-ABDERÎ	472
A. Hayatı ve Eserleri.....	472
B. Temel Felsefesi	478
1. Bilgi	478
2. Marifet	480
3. İnsan	481
4. Niyet	482
C. Eğitim Görüşleri	483
1. Eğitimin Amaçları ve İçeriği.....	493
2. Öğretmen ve Öğrenci	496
3. Yöntem	504

D. Eğitim Felsefesine Katkısı	507
E. Sonuç ve Değerlendirme	510
İBN HALDUN	515
A. Hayatı ve Eserleri	515
B. Temel Felsefesi.....	520
C. Eğitim Görüşleri.....	528
D. Sonuç ve Değerlendirme	536
ALİ b. HÜSEYİN el-AMÂSÎ	541
A. Hayatı ve Eserleri	541
B. Eğitim Görüşleri	544
1. Ailede Eğitim.....	544
2. Okulda Eğitim.....	547
3. Karma Eğitim	549
4. Ceza	550
5. Kitaba Saygı	550
6. Yöntem	550
C. Eğitim Felsefesine Katkısı	552
D. Sonuç ve Değerlendirme	552
TAŞKÖPRÜLÜZÂDE	555
A. Hayatı ve Eserleri	555
B. Temel Felsefesi	561
C. Eğitim Görüşleri	568
1. Eğitimin Amaçları	569
2. Eğitimin İçeriği	572
3. Eğitimde İzlenecek Yöntem	575
4. Öğretmen.....	579
5. Öğrenci	586
6. Çocukların Ahlak Eğitimi	593
D. Eğitim Felsefesine Katkısı	596
E. Sonuç ve Değerlendirme	600
KINALİZÂDE ALİ EFENDİ	605
A. Hayatı ve Eserleri	605
B. Temel Felsefesi	609
C. Eğitim Görüşleri.....	610
1. Çocuk Eğitimi.....	611
2. Dinî Eğitim.....	615

3. Yeme-İçme ve Beden Eğitimi	616
4. Kız Çocuklarının Eğitimi.....	618
5. Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri.....	619
D. Sonuç ve Değerlendirme	620
ZİLÎ	623
A. Hayatı ve Eserleri.....	623
B. Eğitim Görüşleri.....	625
C. Sonuç ve Değerlendirme	633
ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI	636
A. Hayatı ve Eserleri.....	636
B. Temel Felsefesi.....	646
C. Eğitim Görüşleri	649
D. Sonuç ve Değerlendirme	658

ALİ b. HÜSEYİN el-AMÂSÎ

(Ö. 1470 M.)

Prof. Dr. Şuayip Özdemir*

Yrd. Doç. Dr. Tuncay Karateke**

A. Hayatı ve Eserleri

A dı Ali b. Hüseyin el-Amâsî'dir. Ancak Alâaddin Çelebi olarak da bilinmektedir. Hayatıyla ilgili bilgiler sınırlıdır. Adındaki nispetten dolayı Amasyalı olduğu belirtilmektedir. Doğum tarihi ve yeri bilinmeyen Ali b. Hüseyin'in vefat tarihi, kesin olmamakla birlikte H. 875 / M. 1470 olarak kaynaklarda geçmektedir. Bu tarih bize onun XV. yy. da, II. Murat ile oğlu Fatih döneminde yaşadığını göstermektedir.¹

Tarîku'l-Edeb isimli eserinden anlaşıldığına göre sıbyan mektebi öğretmenleri olan Ali b. Hüseyin, döneminin tanınmış eğitimcilerindendir. Nitekim yaşadığı dönemde Amasya'da devletin ileri gelenlerinin çocuklarına öğretmenlik yapmıştır.² *Tarîku'l-Edeb* adlı

* Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Mehmet Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002, ss. 15-16.

2 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 17.

eserindeki ifadelerden Amâsî'nin iyi bir medrese eğitimi aldığı, Arapça ve Farsça bildiği, şiir yazdığı görülmektedir. Diğer bir özelliği ise hattat olmasıdır.³

Amâsî'nin "*Nesâyihu'l-Müslimîn, Yasin Sûresinin Tefsiri* ve *Tarîku'l-Edeb*" adlı üç eseri vardır.⁴ "*Nesâyihu'l-Müslimîn ve Yasin Sûresinin Tefsiri*" adlı eserleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁵

İçerisinde eğitim konularının işlendiği ve günümüze kadar ulaşan eseri "*Tarîku'l-Edeb*" i⁶ 1453 yılında yazmıştır. Eserin birkaç yazma nüshası vardır.⁷

Başlığı "Edeb Yolu" manasına gelen, 237 sayfalık bu eser,⁸ bir mukaddime, kısa hâtime ve 27 bölümden oluşmaktadır. Nesir ve şiir karışımı olan bu eserin, dönemi için sade sayılacak bir dili vardır. İçerisinde ayetler, hadisler ve başta Hz. Ali olmak üzere İslâm bü-

3 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 17.

4 Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz., A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayın Evi, c. I, 1915, s. 253; Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, ss. 19-20.

5 Ahmet Tanyıldız, "Ali Bin Hüseyin El-Amâsî, Ali bin Hüseyin el-Amâsî Alâeddin Çelebi" <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6002> (21.05.2016)

6 Tarîku'l-Edeb'in adı, Katip Çelebi'nin *Keşfu'z-Zünûn* adlı eserinde "Tacül'l-Edeb" olarak geçmektedir. (Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, c. I. s. 268.) Katip Çelebi'ye atfen olsa gerek daha sonraki yazarlar da eserin adını "Tâcü'l-Edeb" şeklinde belirtmişlerdir. Ancak eserin, incelendiğinde "Tâcü'l-Edeb" şeklinde değil, açık bir şekilde "Tarîku'l-Edeb" olarak belirtildiği görülmektedir (Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 20.).

7 Nuru Osmaniye Kütüphanesi, 3389/3908, Ali Emîrî (Fatih) Ktb. 89, Süleymaniye Kütüphanesi, Raşit Efendi, 984 (83-111 sayfa), Şeker, "Tarîkul-Edeb'de Eğitim", *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitim Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981, s. 82

8 Mefail Hızlı, "Osmanlı Eğitim Tarihinin Arşiv ve Yazma Kaynakları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. 6, s. 12, s. 589.

yüklerinin sözlerinden faydalanmış olarak, yer yer Arapça ve Farsça şiirler bulunmaktadır. Özellikle Sadi'den ilham alan Amâsî, ondan bazı cümle ve parçaları aktarmıştır.⁹ Yazar, bu eserini yazma nedenini şöyle belirtir: Öğrenci velilerinden biri, çocuğunun eğitim durumunda bir düzelme olmaması üzerine Amâsî'ye gelip; "Ey hoca, üstâdınız size hiç edep, erkân öğretmemiş ki, sen de benim oğluma edep ve terbiye öğretmedin" der. Bunun üzerine Amâsî de bu eserini yazarak, öğrenci velisine, üstâdının, kendisine edep ve terbiye öğretip öğretmediğini göstermek ister.¹⁰

Genel olarak çocuk eğitimi ve toplum içerisinde uyulması gereken adab-ı muaşeret kurallarının işlendiği bu eserde yer alan konular şu şekildedir:¹¹ Çocuk üzerinde anne-babanın sorumlulukları, çocuğun anne-babaya karşı görevleri, çocuğa ders verecek öğretmenin nitelikleri ve eğitimi, Kur'an okumanın adabı, öğrencinin, öğretmenlerine karşı tutumunun nasıl olması gerektiği, terbiyenin öğrenilmesi, yazı öğretimi, ilmin fazileti, selam verme ve konuşma adabı, insanı küfre götüren sözler, yemek yeme ve su içme adabı, yolda yürüme ve oturma adabı, tuvalete ve hamama girme ile abdest alma adabı, ezan dinleme, camiye girme, namaz kılma, faz-sünnet-vacib vb. kavramların açıklanması, bazı hikmetli sözler ile bazı milletlerin özellikleri.

Eser incelendiğinde o günün eğitim-öğretim hayatına bakış, adab-ı muaşeret/ahlak kuralları ve sosyal hayat içerisinde her Müslümanın bilmesi gereken belli başlı bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Amâsî'ye göre her Müslüman edep öğrenmek zorundadır ve güzel

9 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 20-29; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010, s. 119.

10 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 25, 70-71.

11 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, ss. 28-29; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 120; Halil Çeçen, "Tarîku'l-Edeb ve Eğitim", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009 Adıyaman)*, Ankara: Adıyaman Üniversitesi Yayın No: 3, ss. 183-187.

ahlaklı olmalıdır. Ona göre, İslâmî eğitimin kaynağı ilahidir. Müminler, edebi ve güzel ahlakı Hz. Peygamberden, o da Hz. Cebrail aracılığı ile Allah'tan öğrenmiştir.¹² Her insanın bir eğitimcisi (mürebbî) bulunmalıdır ki, ondan terbiye, edep ve erkân, hayâ ve güzel ahlakı öğrensın. Nerede, nasıl davranacağını ve neyi, nerede söyleyeceğini bellesın. Algılaması, akıl yürütme gücü ve feraseti mürebbisi sayesinde artsın.¹³

B. Eğitim Görüşleri

Amâsi'nin eğitimle ilgili görüşleri incelendiğinde onun eğitim ve öğretimi ailede ve okulda olmak üzere ikiye ayırdığı görülmektedir.

1. Ailede Eğitim

Amâsi, Müslüman bir ailenin, doğan çocuğa karşı üç temel görevi olduğunu belirtir. Bunlar;

- 1- Ona güzel bir ad vermek,
- 2- Sünnet ettirmek,
- 3- İlim öğrenmek için okula göndermek.¹⁴

Amâsi, Hz. Peygamberin bir hadisine dayandırarak, çocuğa "Abdullah, Abdurrahman ve Abdurrahîm..." gibi adların veya peygamber isimlerinin verilmesini istemektedir. Yine o, hiç kimseye, "... Birbirinizi kötü lâkablarla çağırmayın..."¹⁵ ayetini zikrederek, kötü lâkab veya isim takılmamasını istemektedir.¹⁶

12 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsi ve Tarîku'l-Edeb'i*, s.30.

13 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsi ve Tarîku'l-Edeb'i*, s.30.

14 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsi ve Tarîku'l-Edeb'i*, s.45.

15 Hucurat, 49/11.

16 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsi ve Tarîku'l-Edeb'i*, s.79.

Çocuğun sünnet olmasının yanı sıra onun, tırnaklarını kesmesine, vücut temizliğine (diş, burun vb.) dikkat etmesine, saç tıraşı olmasına dair bir hadis zikrederek, ailenin, temizlik eğitimi vermesi gerektiği üzerinde durur.¹⁷ Onun, bireyin çocukluk döneminde temizlik alışkanlığını vurgulaması, İslâm Eğitimi'nin temizliğe verdiği önemi göstermesi açısından son derece önemlidir.

Ona göre her Müslüman, çocuğunu güzel ve tatlı sözlerle terbiye etmeli, ona temiz kelime ve söz öğretmeli, kötü, çirkin sözleri ve davranışları yasaklamalıdır. Ebeveynler, çocukların küsmelerine ve küstahlık yapmalarına müsaade etmemelidir. Tuvaletten çıkınca ellerini yıkaması, dizüstü oturması, bulunan ortama misafir ve büyükler gelince ayağa kalkması, yine giderlerken ayakkabılarını çevirip, kapıyı açması vb. davranışların öğretilmesi ebeveynlerin sorumlulukları arasındadır.¹⁸ Amâsi, ebeveynlerin bunlara dikkat etmemesi durumunda; "Pes, oğlan kiçiden ne huy ve âdet üzere olurlarsa hemân anunla kalur ve büyük olıcak anı âsânlıgla tabîatinden zâil idemez"¹⁹ diyerek, çocukların olumlu veya olumsuz hal ve hareketlerini büyüdüklerinde de sürdürebileceğini belirterek, böylece küçük yaşta eğitimin önemini vurgulamıştır.

Amâsî, ebeveynlerin çocuklarına öğretilmeleri gereken bir başka hususun ise "cömertlik/infak etmek" olduğunu belirtmiştir. O, "ataları ihsân ve sadaka itmek dileseler oğlancıklar eline vireler. Dahî, şol derişe veyâhûd sâile vir diyeler. Tâ ki atâ itmek tabîatlerine mutât ola. Dahî cömertlik öğreneler"²⁰ diyerek çocukların bizzat küçük yaşlarda yardımlaşma duygusunu yaparak-yaşayarak bir alışkanlık haline getirmesi gerektiğini ifade etmiştir.

17 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, ss.79-80.

18 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, ss. 95-96; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 120.

19 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, s. 96.;

20 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, s. 97.

Amâsî'nin, üzerinde durduğu bir başka husus ise, ebeveynlerin kız çocuklarının eğitiminde onlara karşı pozitif ayrımcılık yapmaları gerektiğidir. Ona göre, kız çocukları tabiatları gereği şefkate ve sevgiye daha çok ihtiyaç duymakta, bu nedenle erkek çocuklara göre onlara daha çok ilgi gösterilmesi gerekmektedir. O, çocukların eğitiminde yaşanacak zorluklara karşı ailenin sabırlı olmasının çok büyük sevap olduğunu bir hadis zikrederek belirtmiştir.²¹

Amâsî: “Ve dahî küçücükken oğlancıkları bâzâra ve sokağa varmağa komıyalar. Ve derneğe ne oyuncuya ve hengâmeye iletmeyeler. Ve saz âletlerine heves etdirmeyeler ve erenlere haram olan libasları giydürmeyeler. Ve oğlancıkdur deyü harâm umurdar yedirmeyeler kim azabın atası çeker. Ve kulağın delüp küpe takmayalar. Ve yedi yaşında namaz emr ideler ve on yaşında; ‘kıl’ diseler, kılmasa döğeler, kıldırılar” şeklindeki açıklamasıyla, çocukların çevrelerinin onların eğitimi açısından önemine dikkat çekmiştir. O, çocuklara haram olan şeylerin yedirilmemesini ve cinsiyetlerine uygun elbiselerin giydirilmesini istemektedir. Ebeveynlerin, namaz ibadetini erken yaşlarda çocuğa öğretmesi gerektiğini, çocuk on yaşına geldiğinde namaz kılmaması durumunda, ailenin (sert olmayan uygun bir) ceza uygulayabileceğini ifade etmiştir.²²

Amâsî, “Ve dahî oğlanı on yaşından gerü anasından ve kız karındaşlarından ayrı yaturalar ve on iki yaşına değicek bigânelere, mahrem ve müfsitlere hemdem ve kendüden büyüklere yoldaş etmiyeler, tâ kendüyü bilince.” diyerek ebeveynlerin on yaşını geçen çocukların yatak odalarını kendilerinden ve kız kardeşlerinden ayırmasını, onların, mahremleri olan karşı cinsle, kötü ahlaklı kişilerle ve kendilerinden büyüklerle arkadaş olmamalarına dikkat etmesini istemektedir.²³

21 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, ss. 97-98.

22 Amâsî daha sonraki cümlelerinde uyarı ve eğitim amaçlı ceza uygulanılabileceği görüşündedir. Bkz. Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 98-99.

23 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 99.

Onun bu cümlelerinden çocuklara, erken yaşlarda mahremiyet eğitiminin ailesi tarafından verilmesi görüşünde olduğunu söyleyebiliriz.

Amâsî, küçük yaşlarda çocuklarda para harcama alışkanlığının oluşmamasına dikkat edilmesini, büyüdüklerinde ise, diğer kişilerin eline bakmaması için harçlık verilmesini istemektedir.²⁴

Amâsî'nin üzerinde durduğu diğer bir husus ise, çocukların on yaşına kadar büyüklerle yemek yememesi; fakat çocukların sabrı ve tahammülü büyükler gibi olmadığından, önce onların doyurulmasıdır.²⁵

2. Okulda Eğitim

Öğretmen: Amâsî'ye göre öğretmen, Allah'tan korkan, dindar, salih, dininin emirlerine bağlı, şeriat ve fıkıh bilgisine sahip olmalı; çabuk öfkelenmemeli ve beklenmedik davranışlardan sakınmalıdır. Yine sakın, kendine güvenilen ve tecrübeli bir kişi olmalıdır. Aynı şekilde öğretmenin, devlet adamlarına, yöneticilere, yargı mensuplarına ve hâatunların isteklerine karşı zaaf göstermemesi gerekir. Üstelik öğretmenler, öğretmenlik dışında farklı işlerle meşgul olmamalıdır. Öğretmen, öğrencileri arasında ayrım gözetmeyerek, birbirinden farklı davranışlarda bulunmamalı, hepsine eşit davranmalıdır. Öğrenci, bu özelliklere sahip öğretmene teslim edildikten sonra Allah'a tevekkül edilmelidir.²⁶

Öğrenci: Ali b. Hüseyin, çocuğun dört yıl, dört ay ve dört günlükken hocaya verilmesi gerektiğini ve eğitimine mübarek bir günde başlanılmasını, bunu da bir hadise dayandırarak, Çarşamba günü olmasını tavsiye etmektedir.²⁷ Ona göre çocuklarını okula verecek

24 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 103.

25 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 99.

26 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 48, 112-113; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 120, 126.

27 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 113.

ebeveynlerin ilk yapmaları gereken iş, iyi bir öğretmen bulmaktır. Öğretmen bulunduktan sonra çocuk, bu öğretmene tam yetki ile teslim edilmeli, bundan sonra çocuğun öğretmeni değiştirilmemelidir. Çocuğun, eğitim-öğretimde istenen başarıyı elde edebilmesi için öğrenci velileri, öğretmenin uygulamalarına müdahale etmemeli, öğretmene karşı çocuğun yanında yer almamalıdır. Nitekim Amasî, öğretmenin, öğrenci ve veli karşısında değerini ortaya koyan şu hadiseye eserinde yer vermiştir.²⁸

Padişah Yıldırım Beyazid'in (1360-1403) oğlu Süleyman Şah'ın hocası, bir gün Şehzadeyi elindeki çubukla korkutmuş ve azarlamış. Şehzade bu durumdan çok incinmiş ve babasına şikâyet etmiş. Bir daha o hocaya gitmeyeceğini ve eğitim almayacağını söylemiştir. Yıldırım Beyazid oğluna şöyle demiş: "Oğlum, yarın varayın, ol danışmende bir iş kılayın kim işe benzesin" der. Sabah olunca Yıldırım Beyazid hocaya haber gönderir ve beraber oğluna bir ders vermeye karar verirler. Yıldırım Beyazid, Hoca'ya gönderdiği haberde şöyle der: "Beni, onun gözüne karşı, göz baş dimeyüv ursun, yohsa iş fesada vardı. Ayruk oğlan mektebe varmaz". Oğluyla birlikte okula giden Padişah, Hoca'ya çıkışarak: "Bre danışmend, ben sana oğlumu okutmağa virdüm. Sen niçün benim oğlumu kölelerle beraber döğersin?" deyince Hoca: "Sen nesin, oğlun nedir?" deyip, hazırladığı sopayı sağa sola ve padişahın eteğine degecek şekilde sallamaya ve vurmaya başlar. Şehzadeyi elinden tutup çeken öğretmen, padişahı da kovalar. Padişah, oğluna bu hadisenden sonra şöyle der: "Oğlum, o hoca ne yavuz kişi imiş, beni dahi döğdü. Var edebinle epsem otur, oku" demiş.

Amasî'ye göre öğrenciler, hocaları arasında ayrım yapmamalı, hocalarının isteklerini şeriata aykırı olmadığı sürece yerine getirmeli,

28 Bkz. Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amasî ve Tariku'l-Edeb'i*, ss. 49-50 ve 116-118; Hatip Yıldız-Gülşen İstek, "Tariku'l-Edeb'e Göre Sıbyan Mekteblerinde (İlkokul) Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Benzer İçerikli Bazı Eserlerle Mukayesesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Diyarbakır: 2015, Yıl-7, S. 14, s. 91.

hocalarını nerede görse ayağa kalkmalı, hocalarına karşı gelmemeli ve onları hafife almamalıdır. Hoca sınıfta kime söz hakkı vermişse o konuşmalı, diğer öğrenciler müdahale etmemelidir. Hocaları rahatsız edecek davranışlardan kaçındıkları gibi, kendisinden ayrılırken izin istemeli, mezun olacakları zaman ise dualarını almalıdırlar.²⁹

Amâsî: “Ve dahî bundan ilim gelmez diyü ihmâl etmek dahi yoktur. Zîrâ, gâh olur ki, mümâreset (alıştırma) ile gevden (kalın) tabî’atların zihni açılır. Nice zeyrek (zeki) tab olanlardan yeğ çıkar.” diyerek hiçbir öğrenciden ümit kesilmemesini belirtir. Ona göre bazı öğrenciler alıştırma yapa yapa birçok zeki öğrenciyi geçebilir. Su aka aka taşta iz bırakır, hasat tarladan uzun uğraşlar sonunda alınır. Öğretmen de mesleğinin hakkını vermeye çalışmalı, zihinleri geç gelişen öğrenciler üzerinde daha fazla durmalıdır. Yine öğrencinin öğrenebileceği görüşünü desteklemek için İmâm-ı Gazâlî’den şöyle bir menkıbe nakleder: “....Gazâlî, bir medresede bir yıl boyunca çalıştığı, gayret sarf ettiği halde, ‘bir harf öğrenemedi’.. Bunun üzerine öğrenimi bırakıp, eski mesleğine dönmeye karar verdi. Yolda giderken, bir nehir kenarında suyun aka aka taş üzerinde yer ettiğini görür. Bu, onu düşündürür; su taş üzerinde iz bıraktığı halde, insanoğlu bu taştan daha mı serttir? Tekrar medreseye dönmeye karar verir ve öğrenimini tamamlar.”

3. Karma Eğitim

Amâsî, “Ve dahî eger mektebde kızcağuzlar olsa anlar ayrıca bir tarafa oturalar veyahut oğlancukların uşacuklarına yakın oturalar. Ve büyük oğlanlar yanına oturmayalar ve anlarıyla söyleş dürmeyeler.” şeklinde açıklama yaparak sıbyan mekteplerinde kızların ergenlik yaşına girmiş erkeklerle yan yana oturmaması gerektiğini savunmuştur.³⁰

29 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku’l-Edeb’i*, ss. 134-139.

30 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku’l-Edeb’i*, s. 128; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s.120.

4. Ceza

Ali b. Hüseyin, ders esnasında görülen olumsuz davranışları düzeltmek için öğrencilerin dövülebileceği görüşündedir. Ancak öğrencilerin gelişi güzel dövülmesine karşıdır. Kızların falakaya yatırılıp tabanlarının dövülmesini, kulaklarının çekilmesini doğru bulmaz. Sadece çubukla ellerine vurulabileceğini ifade eder.³¹

5. Kitaba Saygı

Amâsî, öğrencilerin Kur'an'a abdestsiz dokunmamalarını, besmele çekerek okumalarını, Kur'an'ın üzerine herhangi bir şey koymamalarını, ona doğru ayak uzatmamalarını ve onu diğer kitapların üzerine koymalarını istemektedir.³²

6. Yöntem

Çocuğa nasıl eğitim verilmesiyle ilgili Âmasî'nin görüşleri incelendiğinde, okula başlarken dikkat edilmesi gereken hususların, öğrencinin kabiliyetlerini tanıma ve öğrenciye aşama aşama, tekrar ederek öğretme şeklinde olduğu görülmektedir.

Okula başlama: Ali b. Hüseyin, ilkokula yeni başlayan bir çocuğa, ilk üç gün ikram ve iltifat edilmesini, ona karşı güler yüzlü olumasını, kulağını çekmek, dövmek ve kırıncı söz söylemek gibi olumsuz davranışlardan sakınılmasını istemiştir. Bunun nedenini ise şöyle açıklamıştır: "Zira bunlar vahşi kuş gibi olur. Evvel emirden belinle dip ürkütmeyeler, yüz virüb mağrur etmiyeler. Gözi öğrenüp gönlü dölenince sabr ide."

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Amâsî, çocuğun eğitiminde, okulun ilk günlerinde öğretmenlerin davranışlarının önemine dikkat çekmiş ve öğretmenlerin çocuğa karşı davranışlarında dengeli olma-

31 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, s. 120,121, 128.

32 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, ss. 132-133.

sı gerektiğini ifade etmiştir. Çocuk okula alıştıktan sonra ise “Andan girü başlaya an güşmal virüb ta’li ü te’dib ideler” diyerek azar azar eğitim verilmeye başlanması gerektiğini belirtmiştir.³³

Öğrenciyi tanıma: Amâsî, çocuğun eğitim-öğretimine başlamadan önce ilk yapılacak şeyin, çocuğun yaratılışını tanımak olduğunu belirtmektedir. Eğer çocuk uyanık, zeki ve anlayışlı ise dersi yavaş yavaş artırılmalıdır. Çocuk dersi kavramada zorluk yaşıyorsa, yapabildiği kadar ders verilmelidir. Yaşına ve düzeyine uygun olmayan, altından kalkamayacağı konular ders olarak verilmemelidir.³⁴ Ali b. Hüseyin: “Ve dahî masumcalara sebakı az vireler ki tabîatleri incinüb gönülleri teneffür hâsıl olmaya” diyerek, küçük çocuklara dersin az verilmesini, aksi durumda gönüllerinde okumaya karşı nefret duyguları oluşabileceğini savunmuştur. Bu şekilde az az ders verilerek çocukların zaman içerisinde hem zihinlerinin gelişeceğini hem de bilgilerinin artacağını ifade etmiştir.³⁵ O, bu görüşleriyle öğrenciler arasındaki “bireysel farklılıklara” dikkat çekmiştir.

Aşama aşama, tekrar ederek öğretme: Ali b. Hüseyin dersi işlerken takip edilmesi gereken usul ile ilgili: “Ve mâzisini bilmedin yukarısına gitmeyeler. Ve bir sebakı hall idüp anlamayınca bir sebak dahî virmiyeler. Ve bir harfi veya kelimeyi diyemedüğü için dövmeye. Belki âsânlıqla dedüre. Zira nefsi uyayan kimseler bir iki kez çağırmaqla uyanur...” diyerek, öğrencinin bir konuyu veya dersi iyi öğrenmeden diğer bir konuya geçirilmemesini, bir harf ya da kelimeyi bilemediği için dövülmemesini, bazı öğrencilerin tekrardan sonra ancak öğrenebileceğini ifade etmiştir.³⁶

33 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, s. 120; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 51, 120.

34 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, s. 52, 121.

35 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, ss. 53, 125-126.

36 Şeker, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tariku'l-Edeb'i*, s. 121.

C. Eğitim Felsefesine Katkısı

Amâsî'nin görüşleri günümüz pedagojik verileriyle uyuşmaktadır. Onun hiçbir öğrenciden ümit kesmemek gerektiği, alıştırma/tekrar yaparak dersin, belirli niteliklere sahip her öğrenci tarafından öğrenebileceğiyle ilgili görüşü günümüz eğitimcilerinden Bloom'un, "tam öğrenme modelinde" her öğrenciye yeterli öğrenme aktiviteleri sağlanması durumunda öğrenebileceği görüşüyle benzerlik göstermektedir.³⁷ Yine onun, "çocuğun eğitiminde ilk yılların önemi"ne dikkat çekmesi, günümüzdeki eğitimcilerin de üzerinde durdukları konular arasında gelmektedir.³⁸

Akyüz'ün, Amâsî hakkındaki görüşü şöyledir: "Amasyalı Hüseyinoğlu Ali, özellikle, 'çocuğun yaratılışını tanımak' gereğini ortaya koymakla, bireysel farklılıklara göre bir eğitim-öğretim yöntemi uygulamalarını istemekle, öğretmeninin sabırlı ve güler yüzlü olması gerektiğini belirtmekle, her çocuğa uygun bir yaklaşım ve yöntem izleyerek, hiçbirinden umut kesilmemesi gerektiğini söylemekle vs., yüzyıllar sonra Avrupa'da ortaya atılacak 'yeni eğitim' anlayışına uygun görüşler ileri sürmüştür. Bu nedenle o, yalnız Türk eğitim tarihinde değil, dünya eğitim tarihinde de yer alması gereken bir eğitimcidir."³⁹

D. Sonuç ve Değerlendirme

Alaaddin Çelebi olarak da bilinen Ali b. Hüseyin el-Amâsî, Osmanlı Devletinin yükselme dönemi olan XV. yüzyılda yaşamış bir sıbyan mektebi öğretmenidir. Ona ait üç eser olduğu ifade edilmekle birlikte, günümüze ulaşan tek eseri "*Tarîku'l-Edeb*"dir.

37 Benjamin S. Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, çev. Durmuş Ali Özçelik, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012, s.4.

38 Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, 18. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.22.

39 Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 122.

Amâsî, çocukların eğitiminin nasıl olması gerektiği ve toplum içerisinde üyulması gereken adab-ı muaşeret kurallarını işlediği bu eserinde; ayetler, hadisler ve başta Hz. Ali olmak üzere İslâm büyüklerinin sözlerinden faydalananarak kendi eğitim görüşlerini ifade etmiştir.

Amâsî, ailede çocuğun güzel sözlerle terbiye edilmesini, temizlik alışkanlığı kazandırılmasını, büyüklere saygılı ve cömert olmasının öğretilmesini, çevresindeki olumsuzluklardan uzak tutulmasını ve mahremiyet anlayışının kazandırılmasını istemektedir. Ona göre çocuk, küçükken nasıl yetişirse büyüdüğünde de aynı şekilde davranır. Çocukluk döneminde bireyin eğitimi bu açıdan çok önemlidir.

Amâsî, çocuğu okutacak öğretmenin muttaki, bilgili ve tecrübeli olmasını ister. Çocuğun böyle bir öğretmene, tam yetki ile verilmesi gerektiği görüşündedir.

Öğrencinin hocaları arasında ayırım yapmamasını, her zaman onlara saygılı olması gerektiğini ifade eder. Yine o, hiçbir öğrenciden ümit kesmeden ders verilmeye devam edilmesi, kızlarla erkeklerin ayrı oturmaları gerektiği, öğrencinin uygunsuz davranışlar göstermesi durumunda (gereğince) dövülebileceği görüşündedir.

Amâsî, okulun ilk günlerinde öğrenciye karşı güler yüzlü olmasını, ikram ve iltifat gösterilmesini; dayak atılmamasını ister. Fakat fazla yüz verilip şımartılmamasını da vurgular. Çocuğun kabiliyetleri bilindikten sonra az az ders verilmesini, dersi anlamayan öğrenci olursa tekrar edilmesini ister. Böylece çocuklara, aralarındaki bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak eğitim-öğretim vermenin önemini vurgular.

Kaynakça

- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010.
- Bloom, Benjamin S., *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, çev., Durmuş Ali Özçelik, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz., A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayın Evi, c. I, 1915.
- Çeçen, Halil, "Tarîku'l-Edeb ve Eğitim", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-16 Mayıs 2009 Adıyaman)*, Ankara: Adıyaman Üniversitesi Yayın No: 3, ss. 183-187.
- Hızlı, "Osmanlı Eğitim Tarihinin Arşiv ve Yazma Kaynakları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. 6, S. 12, ss. 577-592.
- Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, c. I-II, 2014.
- Selçuk, Ziya, *Eğitim Psikolojisi*, 18. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Şeker, Mehmet, *Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'i*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Şeker, "Tarîkul-Edeb'de Eğitim", *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitim Semineri*, Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981, ss. 81-89.
- Tanyıldız, Ahmet, "Alî Bin Hüseyin El-Amasî, Alî bin Hüseyin el-Amasî Alâeddîn Çelebi" <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6002> (21.05.2016).
- Yıldız, "Tarîku'l-Edeb'e Göre Sıbyan Mekteblerinde (İlkokul) Öğretmen-Öğrenci İlişkileri ve Benzer İçerikli Bazı Eserlerle Mukayesesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Diyarbakır: 2015, Yıl-7, S. 14, ss. 86-99.